

АЛЕКСАНДЪР ТАСЕВ

ИНСТИТУТ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА БАН, ГР. СОФИЯ

**ПРОИЗВОДСТВАТА С ВИСОКА, СРЕДНА И НИСКА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ В
ЕКСПОРТНАТА СТРУКТУРА НА БЪЛГАРИЯ, 1986 -2013 Г.**

**PRODUCTIONS WITH HIGH, MEDIUM AND LOW ADDED VALUE IN EXPORTATION
STRUCTURE OF BULGARIA, 1986-2013**

ALEXANDER TASSEV

*ECONOMIC RESEARCH INSTITUTE AT BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES,
SOFIA*

Abstract: The article gives the results from realized assessment of relative shares of productions having high, medium and low added value in the exportation structure of Bulgaria for the period 1986 – 2013. On the basis of made assessments have been shown the industrial development of the economy and its innovativeness, during the indicated period.

Key words: exportation and importation structure, high added value, high-technology (high-tech) productions, industrialization, innovativeness.

Относителните дялове на високотехнологичните и с висока добавена стойност производства са индикатори за нивото на индустриализация и на иновативност на съответната икономика [2, 3]. В експортните структури на развитите индустриални страни, дялът на стоките на тези производства е водещ или поне значим. Този дял е доказано свързан със създаване и усвояване на нови знания. Относителният дял на високотехнологични стоки в износа на най-развитите страни в ЕС, Япония и САЩ е между 20 и 30 % [1]. Българската икономика има исторически дадености от преди 1989 г., за интензивно развитие на база внедряване на производства с висока добавена стойност, в т.ч. със значителен дял на високотехнологични производства. Този процес е започнал от 1965 г., но забавя своето развитие през 80-те години на миналия век. След „Промяната” от 1989 г., негативните тенденции относно съществуването и развитието на тези производства, рязко се задълбочават и след закъснелата със седем години приватизационната вълна (1997-1999 г.), се запазват изключително малко от тях.

Целта на статията е, чрез оценяване дяловете на добавената стойност на производства в експортната структура на България да се покаже индустриалното развитие на икономиката и нейната иновативност през периода 1986 - 2013 г.

Импортната структура също може да бъде допълнителен показател за индустриалното развитие на икономиката и нейната иновативност, тъй като чрез нея се вижда доколко съответната икономика е зависима от внос на високотехнологични потребителски стоки и високотехнологични инвестиционни стоки.

Поставената цел в настоящата статията се постига на база анализ на стоковите структури на износа и вноса на България през периода 1986-2013 г.

За анализа се ползва създадената от автора на статията информационна база от съпоставими статистически времевни редове на ниво отрасловата структура

по Класификатора на отраслите на народното стопанство от 1986 г. (КОНС–86) за периода 1986 – 2013 г. Това е единствената еднозначна по стоково съдържание статистическа връзка между двата периода на отчетност преди и след 1992 г. В нея, индексите на физическите обеми на външнотърговския стокообмен до 1991 г., са дадени по съпоставими цени, а след тази година са коригирани със средногодишната инфлация и девалвацията на долара спрямо еврото. Направена е оценка в щатски долари на стокообмена за периода 1986 -1991г.. Допълнително в базата данни са включени водещите промишлени и селскостопански групи от стоки на четвърто ниво на Хармонизираната система (ХС) – международна система за описание и кодиране на стоките, заложена в митническата тарифа на ЕС и България [4] и [6].

През периода 1986 – 1990 г., в експортната структура на България имат силно присъствие производства с висока добавена стойност, в т.ч. значителен дял на високотехнологични. За върховата в експортно отношение 1988 г., отрасълът машиностроителна, металообработваща и електрическа и електронна промишленост (ММЕЕП), който формира относителен дял 60.9 %, съдържа в себе си преобладаващо производства с висока добавена стойност, в т.ч. и съществен дял на високотехнологични. Заедно със следващите го: хранително-вкусова промишленост – 12.7 %, в т.ч. тютюнева промишленост – 6.2 % и химическа и каучукова промишленост – 10 %, в т.ч. фармацевтична и козметична промишленост – 5 %, формират 83.6 % от целия износ, табл. (7) публ. в [6]. Производствата на фармацевтичната, козметичната и цигарената промишлености са с висока добавена стойност. Трите водещи в експортно отношение отрасли са осигурявали износ на стоки с висока и средна добавена стойност, с относителен дял близо 79 % от целия износ, в т.ч. високотехнологичен износ над 20% (електроника и фармацевтика). Тук трябва да отбележим, че до 1991 г. българският експорт се реализира предимно на пазарите на страните членки на Съвета за взаимопомощ (СИВ). Независимо от този факт, значителен брой български експортни производства имаха необходимия потенциал и с помощта на чужди инвеститори (които имаха интерес към тях преди и след 1990 г.), можеха да запазят старите пазари и да излязат на нови [5].

След 1990 г. започва бърз процес на изменение на посочените показатели.

С разпадането на СИВ през 1991 г., пада наполовина целия износ, в т.ч. и на машиностроителната, металообработваща и електрическа и електронна промишленост – на 30.5 %, което статистически завишава относителния дял на химическата и каучукова промишленост – 27.9 % и хранително-вкусовата промишленост – 18.4 %, в т.ч. тютюнева промишленост – 12.7 %. Общо трите отрасли формират 76.8 % от износа на България. Относителният дял на стоките с висока и средна добавена стойност, за трите водещи отрасли, вече е около 50 % от целия износ.

В периода 1991 – 1997 г., дори за върховата в експортно отношение 1995 г., тенденцията на намаляване относителния дял на стоките с висока и средна добавена стойност в експортната структура се запазва. На първо място е химическата и каучукова промишленост с относителен дял 26 %, в т.ч. фармацевтична и козметична промишленост – 2.8 % и преобладаващо други производства с ниска добавена стойност. Следват: хранително-вкусовата промишленост с 16.9 %, в т.ч. тютюневата промишленост – 4.6 % и субпродукти и полуфабрикати - 5.5 %, машиностроителната, металообработваща и електрическа

и електронна промишленост с относителен дял 15.4 %. Набира експортен потенциал отрасълът черни метали, който е четвърти с 10.9 %, състоящ се от производства с ниска добавена стойност. Нараства износа на шивашката и кожарската промишленост (облекло и обувки) с отн. дял 6.3 %, чиято продукция е относително с висока добавена стойност. *Водещите три отрасли осигуряват вече 58.3 % от целия износ. Първите шест отрасли осигуряват 75.5 % от целия износ, а стоките с висока и средна добавена стойност са около 35 %.*

След приватизационния процес (1997 – 2000 г.), за 2001 г. се наблюдават следните резултати в отрасловата експортна структура:

Водеща е химическата и каучукова промишленост с относителен дял 22.4 %, в т.ч. фармацевтика – 3.1 % и останалата продукция е предимно с ниска добавена стойност. Следват шивашката и кожарската промишлености с относителен дял 20.0 %, които се характеризират с относително висока добавена стойност, но в българския вариант става въпрос предимно за производство на ишлеме, ниска производителност на труда и ниско платен труд. Трета е машиностроителната, металообработваща и електрическа и електронна промишленост с относителен дял 13.6 %, в т.ч. електрическа и електронна промишленост – 4.5 %. Следващите отрасли, които имат експортна тежест, са както следват: черни метали – 7.4 %, с ниска добавена стойност и замърсяващи околната среда производства; хранително-вкусова промишленост – 7.3 %, в т.ч. тютюнева промишленост – 0.4 % и субпродукти и полуфабрикати - 2.4 %; мед и сплави – 5.9 %, с ниска добавена стойност и замърсяващи околната среда производства. *Водещите три отрасли осигуряват 56 % от целия износ. Общо шестте водещи в експортно отношение отрасли осигуряват 75.3 % от целия износ на България. В следващите години те остават водещи, но с променена тежест. Стоките с висока и средна добавена стойност са около 41 % .*

За 2006 г. експортната отраслова структура има следния вид:

Водещ отрасъл е химическата и каучукова промишленост с относителен дял 22.3 %, в т.ч. фармацевтична – 1.5 %. На второ място вече е машиностроителната, металообработваща и електрическа и електронна промишленост с 16.6 %, в т.ч. електрическата и електронна промишленост – 6 %, с преобладаваща електрическа промишленост. Следват отраслите шивашка промишленост и кожарска промишленост с 13.4 %, мед и сплави с 12.8 %, черни метали със 7.9 % и хранително-вкусова промишленост с 5.5 %, в т.ч. субпродукти и полуфабрикати - 1.9 %; *Водещите три отрасли осигуряват 52.3 % от целия износ, а първите седем отрасли - 78.5 %. Стоките с висока и средна добавена стойност са около 35 %.*

Към 2008 г., водещи отрасли в експорта са: химическа и каучукова промишленост с отн. дял 24.2 %, в т.ч. фармацевтична – 2.2 %; мед, олово и цинк с отн. дял 13 %; машиностроителна и металообработваща промишленост с отн. дял 12.8 %; шивашка и кожарска промишлености с отн. дял 9.1 %; електрическа и електронна промишленост с отн. дял 7.3 %; черна металургия с отн. дял 7.1 %; хранително-вкусова промишленост с отн. дял 7 %, в т.ч. субпродукти и полуфабрикати - 2.0 %; растениевъдство с отн. дял 5.4 %; дървообработваща промишленост (мебели) и друго домашно обзавеждане с отн. дял 3.7 % и стъklarско-фаянсва промишленост с отн. дял 1.8 %. Сумарният дял на отраслите с отн. дял по-голям от 1.5 % осигурява 91.4 % от целия износ. Стоките с висока и средна добавена стойност са около 40 %.

Относно периода 2009 – 2013 г., който мина под знака на глобалната криза се знае, че имаме сериозно свиване на потреблението и инвестициите. Няма съществен дял на нови производства, както за износ, така и за вътрешния пазар. Единствената положителна тенденция е възстановяването на обемите на експорта след 2010 г., на база трайно очерталата се експортна структура в периода 2000 – 2008 г.

*За 2011 г., водещи отрасли в експорта са: химическа и каучукова промишленост с отн. дял 21.2 %, в т.ч. фармацевтична – 3.1 %; цветни метали с отн. дял 17 %; машиностроителна и металообработваща промишленост с отн. дял 12.2 %; хранително вкусова промишленост с отн. дял 8.2 %, в т.ч. субпродукти и полуфабрикати - 3.5 %; растениевъдство с отн. дял 7.6 %; шивашка и кожарска промишленост с отн. дял 7.5 %; електрическа и електронна промишленост с отн. дял 6.8 %; черна металургия с отн. дял 4.9 %; дървообработваща промишленост (мебели) и друго домашно обзавеждане с отн. дял 3.2 % Сумарният им дял е 88.6 % от целия износ. *Стоките с висока и средна добавена стойност са около 37 %.**

*След конюктурния спад на износа през 2012 г., за 2013 г. водещи отрасли в експорта са: химическа и каучукова промишленост с отн. дял 23.9 %; в т.ч. фармацевтична с отн. дял 3.6 %; цветни метали с отн. дял 15.1 %; машиностроителна и металообработваща промишленост с отн. дял 12.2 %; растениевъдство с отн. дял 9.1 %; електрическа и електронна промишленост с отн. дял 8.9 %; хранително вкусова промишленост с отн. дял 8.8 %, в т.ч. субпродукти и полуфабрикати - 2.9 %; шивашка и кожарска промишлености с отн. дял 7.0 %; дървообработваща промишленост (мебели) и друго домашно обзавеждане с отн. дял 3.5 %; черна металургия с отн. дял 3.2 %. Сумарният им дял е 91.7 % от целия износ. *Стоките с висока и средна добавена стойност са около 41 %.**

Статистическите данни показват, че за периода 2000 - 2008 г., относителният дял на стоките с висока и средна добавена стойност варира между 35 и 41 %. Тази тенденция се запазва и през периода 2009 - 2013 г. Очевидно е, че след като няма съществени промени в структурата на експортните производства, няма и съществени изменения в стойността на относителния дял на производствата с висока и средна добавена стойност. Оценката на относителния дял на стоките с висока и средна добавена стойност в експортната структура на България е извършена на база отделяне на производствата със завършен фабричен цикъл от тези, които осигуряват суровини, материали (полуфабрикати) и енергийни ресурси. Получените оценки съответстват на относителните дялове на четирите групи от стоки разпределени "по начин на използването им" и можем да приемем, че са достоверни. Не така стои въпросът с определянето на относителния дял само на стоките с висока добавена стойност. Причината е, че в българските експортни стоки добавената стойност се формира при много ниско платен труд. Независимо от това, дори ако се подходи формално, може да се получи относително точна оценка на добавената стойност, на база групата производства, за които е прието, че формират висока добавена стойност - фармацевтика,

облекло, медицински и оптични уреди, транспортни средства, машини и оборудване, резервни части и оборудване и т.н.¹

Направените изчисления показват, че към 2008 г. относителният дял на стоките с висока добавена стойност в експортната структура на България, е около 18 %, а за 2013 г. е около 20 %. Но, по разбираеми причини, от тези числа трябва да се извадят поне относителните дялове на облеклото на ишлема и на резервните части, които се произвеждат от български предприятия, като подизпълнители на чужди фирми. Новополучените резултати показват, че към 2008 г. относителният дял на стоките с висока добавена стойност в експортната структура е около 11 %, а за 2013 г. е около 14 %.

Въпросът за високотехнологичния износ на България е важен - неговият относителен дял е показател за технологичното и иновационно развитие на икономиката. За България по-значимите високотехнологични производства са свързани с фармацевтични продукти, медицински и оптични уреди, електроника и информационни технологии. С изключение на фармацевтиката, която за 2013 г. е с относителен дял от износа - 3.6 %, останалите производства са с много нисък относителен дял - под 0.5 %. Това създава определени трудности при изчисляването на сумарния дял на високо технологичния износ на България, тъй като идентифицирането по стоки трябва да се извърши на 8- мо и 9-то ниво на Комбинираната номенклатура на митническата тарифа. Базирайки се на собствени приблизителни изчисления и на данни публикувани от Световната банка, Европейската комисия и други икономически сайтове, можем да приемем, че относителният дял на високотехнологичния износ на България към 2008 г. варира между 3 и 3.5 %, а за 2013 г. варира между 4 и 6 %.

Тук е мястото да обърнем внимание, още веднъж, че формирането на добавената стойност на българските експортни стоки, без изключение, е базирано на извънредно ниско платения труд спрямо ЕС - 15, некоректно (занижено или липсващо) осигуряване и скрити данъци. Фрапиращ пример в това отношение е шивашката промишленост, в т.ч. шиенето на ишлема. Поради тези негативни факти и ниската конкурентно- способност, сравнени с европейските аналози, българските експортни стоки се продават значително по-евтино, а по отношение на добавената стойност, са съизмерими с тях. Ако хипотетично допуснем, че труда в България се заплати съпоставимо със средното възнаграждение в ЕС, макар и по-ниско за съответните производства, за повечето български експортни стоки добавената стойност ще стане от висока и средна в ниска или почти ще се нулира. Следователно, пред нас не стои проблема, дали реално делът на експортните производства с висока и средна добавена стойност е около 40 % или значително по-нисък - под 30 %, а стои проблемът за тяхното (на производствата) ниво на технологичност и иновации, и съответно за тяхната конкурентноспособна себестойност при заплатен труд, съпоставим с аналозите им в ЕС.

Проследената тенденденция на отраслово ниво по КОНС–86, в динамиката на експорта, може да бъде видяна по-детайлно по групи стоки на четвърто ниво на ХС от 1992 г. нататък. Тази статистика на износа потвърждава установените тенденции на отраслово ниво и ги допълва съществено:

¹ Тук са посочени само производства, които са позиционирани в България и имат съществен експортен дял.

1. От структурата на водещите групи стоки в експорта през 1992 г. се вижда, че три години след 1989 г., почти всички производства от отрасъла ММЕЕП, не фигурират с дял на износа, по-висок от 1.7 %, а след 1995 г., са под 1.0 %, таблици от 14 до 28 публ. в [5] и таблици от (14) до (20) публ. в [6].

2. Ако се направи сравнение на годишните експортни структури за периода 1992 – 2013 г. се вижда, че експортната структура на водещите промишлени стоки, с относителен дял над 0.5 %, остава почти постоянна за целия период, с несъществени размествания и включвания и изключвания на незначителен брой нови групи стоки, с относителен дял над 0.5 %, таблици от 14 до 28 публ. в [5] и таблици от (14) до (20) публ. в [6].

3. Много важно е да се отбележи, че групите стоки на промишлените предприятия от отрасъла ММЕЕП, дори и след приватизационния процес - към 2008 г., по време на глобалната криза и до 2013 г. са с относителни дялове под 1.0 % (преобладаващо под 0.5 %) от износа независимо, че сумарно на отраслово ниво достигат 20 %. Тези данни потвърждават, че българската промишленост се състои предимно (почти изцяло) от малки предприятия, чиито производства запълват малки пазарни ниши или работят като подизпълнители на големи чужди фирми, докато производствата от преработвателната промишленост са с относителни дялове вариращи от 2 до 14 % от целия износ.

През 2008 г., водещите 25 промишлени и 25 селскостопански групи стоки в експорта, на четвърто ниво по ХС, представляват 56.9 % от целия износ - нефтопродукти и горива с отн. дял 13.5 %; нерафинирана мед с отн. дял 5.2 %; облекло с отн. дял 4 %; желязо с отн. дял 3.8 %; рафинирана мед с отн. дял 3.1 %; електричество с отн. дял 2.3 %; пшеница с отн. дял 2.2 %; слънчогледово семе с отн. дял 1.4 %; скрап с отн. дял 1.4 %; медикаменти с отн. дял 1.4 % и т.н., табл. 15 публ. в [6].

През 2013 г., водещите 25 промишлени и 25 селскостопански групи стоки в експорта, на четвърто ниво по ХС, представляват 57.6 % от целия износ - нефтопродукти и горива с отн. дял 13.0 %; рафинирана мед с отн. дял 5.0 %; нерафинирана мед с отн. дял 3.5 %; пшеница с отн. дял 3.2 %; медикаменти с отн. дял 2.6 %; слънчогледово семе с отн. дял 2.5 % облекло с отн. дял 2.1 %; царевица с отн. дял 1.7 %; електричество с отн. дял 1.5 %; електропроводници с отн. дял 1.3 %; медни руди и концентрати с отн. дял 1.3 %; руди на благородни метали с отн. дял 1.2 %; и т.н., табл. (20) публ. в [6].

Очерталите се тенденции в експортната структура за периода 1986 – 2013 г., показват че:

В периода 1986 – 1990 г., в българската експортна структура - близо 80% от нея са стоки с висока и средна добавена стойност, в т.ч. съществен дял имат високотехнологичните производства, съизмерим с делът на развитите индустриални страни.

*Още в началото на прехода започват много сериозни негативни изменения в стоквата структура на износа. **Наблюдава се бърз спад на делът на стоки с висока добавена стойност и нарастване на делът на стоки с ниска степен на преработка от производства, силно замърсяващи околната среда.** Тази негативна тенденция достига своето дъно по време на приватизационния процес. Независимо, че след това започват високи ежегодни темпове на растеж на износа, в експортната структура няма съществени изменения.*

През 2008 г., производствата на машиностроителната, металообработваща и електрическа и електронна промишленост, са достигнали сумарно отн. дял 20.1 % от износа, но поотделно, относителният им дял не надминава 1.0 %, а преобладаващо е под 0.5 %.

През периода 2000 – 2008 г., основно ръстът на целия износ е свързан с ръста на физическия обем на стоки с ниска добавена стойност.

За 2008 г., делът на производствата силно замърсяващи и унищожавачи околната среда, е близо 50 % от износа. В експортната структура запазват водещото си положение стоките с ниска добавена стойност. Положителен факт е ръстът на износа в отраслите машиностроителна и металообработваща промишленост и електрическа и електронна промишленост. Докато в електрическата и електронна промишленост, ръста в износа се дължи на увеличаването на дела на производствата на електрическо, електронно, оптично и медицинско оборудване, което е добра тенденция, то в машиностроителната и металообработваща промишленост, ръста на износа се дължи на поръчки от чуждестранни фирми, свързани предимно с трудоемки производства. И в двата отрасли има ниска иновативност и ниска производителност на труда, а делът на инвестиционните разходи от общите, е в пъти по-нисък от тези на водещите отрасли в преработващата промишленост.

През периода 2009-2013г., няма промяна в експортната структура, а само конюктурни размествания, дължащи се на промяната на стойността на някои групи стоки. Делът на стоките с висока и средна добавена стойност е значително под 40 %. Ако погледнем статистиката на износа „по начин на използване на стоките“, веднага се вижда, че преди кризата и до 2013г. вкл., износът на суровини и материали и енергийни ресурси, е с постоянен относителен дял – около 60 %, а това са стоки с ниска добавена стойност, което потвърждава установената трайна негативна тенденция в експортната структура, табл. 11 публ. в [6].

Налага се очевидното заключение, че след 24 години, българската отраслова икономика е постигнала почти обратен резултат по отношение делът на стоки с висока и средна добавена стойност в експортната структура, сравнено с периода преди 1990 г.

Внос по групи стоки според начина на използване 1995 -2013 г.

Четири основни групи от стоки, според начина на използване, на които е разделена импортната структура, дават една добра възможност за оценка значението на вноса за българската икономика.

Суровини и материали:

- За целия период относителният дял варира между 33 и 40 %, за 2008 г. е 33.5 %, а за 2013 г. 35.4 %.

- **Водещи групи стоки:** текстилни материали, руди, пластмаса и каучук, чугун, желязо и стомана и т.н.

Инвестиционни стоки:

- Относителният дял от 18.8 % за 1995 г., след леки колебания, прави скок на над 25 % от 1998 г. нататък и се запазва около тази стойност през следващите години - до 2009 г. вкл. През следващите години до 2013 г. вкл., относителният дял спада, като остава на равнище от около 22.0 %.

- *Водещи групи стоки:* машини, уреди и апарати; транспортни средства; резервни части; електрически машини и т.н.

Енергийни ресурси:

- В периода 1995 – 2004 г., относителният дял и темпът на растеж на физическия обем имат големи колебания. Те са предимно функция от експорта на производства, зависими от този внос, реекспорта и приватизационния процес в този период. След 2004 г., относителният дял, с малки колебания, се позиционира между 20% и 22 %, което продължава до 2010 г. вкл. През следващите три години относителният дял варира между 23 и 25 %.

- *Водещи групи стоки:* горива; суров петрол; природен газ; масла; въглища и т.н.

Потребителски стоки:

- През периода 1995 - 2003 г., с известни колебания, относителният дял нараства от 8.9 % до 15 %. През следващите години - до 2008 г. вкл., е над 15 %. По време на кризисните 2009 и 2010 г., отн. дял е между 20 и 21 %, което е следствие от по-големия спад на внос в другите три групи стоки. През следващите три години относителният дял намалява и се позиционира на ниво около 18 %.

- *Водещи групи стоки:* храни, напитки и цигари; лекарства и козметика; автомобили; мебели и домакинско обзавеждане, дрехи и обувки и т.н., табл.12 публ. в [6].

Преди да се правят каквито и да е изводи, трябва да се обърне внимание на следното: Има голяма вероятност, относителният дял на групата инвестиционни стоки да е реално по-нисък. Основанието за това твърдение е често срещаната практика много скъпи потребителски стоки, които по своето предназначение са и инвестиционни - като автомобили, битова техника и електроника, материали за ремонти и др., да се закупуват чрез личната фирма, или приятелска такава, с цел връщане на ДДС. Формално статистиката ги отчита като инвестиционни стоки, за сметка на потребителските. Ясно е, че по тази логика, реално относителният дял на групата потребителски стоки е по-висок, а на инвестиционните стоки е по-нисък.

Статистическите данни показват, че към 2001 г. относителният дял на вноса на суровини, материали и енергийни ресурси, достига 60.9 %. Останалите 39.1 % от вноса реално се поделва между потребителските и инвестиционните стоки. Данните за 2008 г. са съответно 55.3 % и 44.7 %.

През периода 2009 - 2013 г., тенденциите по отношение стойностите на относителните дялове се запазват, като за 2009 г. относителният дял на вноса на суровини, материали и енергийни ресурси достига 54.4 %, а на потребителските и инвестиционните стоки, 45.6 %. Данните за 2013 г. са съответно - 59.2 % и 40.8 %.

От анализа на импортната структура могат да се направят следните изводи:

- *В голямата си част экспортните производства и тези за вътрешно потребление, са силно зависими от вноса на суровини, материали, енергийни ресурси и резервни части;*

- *Инвестиционните стоки, с които е свързано технологичното обновление на българските производства, са все още с нисък дял - по-малък от половината на общия дял на всички инвестиционни стоки;*

- *Относително високият сумарен дял на внос на потребителски стоки, в т.ч. на високотехнологични и с висока добавена стойност и на инвестиционни, показва, че българските производства не могат да*

отговарят по номенклатура и качество на потребностите на вътрешния пазар.

Акцентираме върху следните изводи, които следват от анализа на структурата на стокообмена:

1. За страна, като нашата, с малки материални и човешки ресурси, може да се приеме, че България до 1990 г., е била високо (свърх) индустриализирана, при едновременно наличие на сериозни диспропорции по отношение на производство на средства за производство и силно изоставане по отношение на производство на стоки за потребление.

2. България провежда структурната реформа на икономиката със седем години закъснение, сравнено с Чехия, Унгария и Полша. Тази политика се превръща във водеща предпоставка за ликвидацията, свиването на повечето български производства, наследени от социализма и почти пълна загуба на техните пазари.

3. В периода на прехода към пазарна икономика до 2000 г., българската отраслова икономика губи с високи темпове специализацията си в производства с висока добавена стойност, в т.ч. и високотехнологични и слиза на изключително ниско ниво на развитие.

4. Високият ежегоден ръст на експорта през периода 2000.-2008 г., е на база ограничена и непроменяща се стокова номенклатура, която за 2008 г. е с изключително висок дял на стоки с ниска добавена стойност - над 60 %, докато стоките с висока добавена стойност са не повече от 11 до 18 %, в т.ч. дял на високотехнологичен износ между 3 % и 3.5 %. През следващия период до 2013 г. вкл., няма съществени промени в експортната структура и има несъществени промени в динамиката на експорта – за 2013 г. дялът на стоките с ниска добавена стойност е около 60 %, а на стоките с висока добавена стойност - не повече от 14 до 20 %, в т.ч. дял на високотехнологичен износ между 4 % и 6.0 %.

5. След 24 години от началото на Прехода, българската отраслова икономика е постигнала почти обратен резултат по отношение дялът на стоки с висока и средна добавена стойност в експортната структура, сравнено с периода преди 1990 г.

6. Вносът значително изпреварва износа и неговата стокова структура показва изключително голяма зависимост на българската отраслова икономика от импорт на суровини, материали и енергийни ресурси.

7. Вносът на инвестиционни стоки, свързани с технологичното обновяване на производствата, е крайно недостатъчен за постигане на значими резултати, а що се отнася до внос на цели високотехнологични производства - той почти не съществува.

На основание направените изводи и факта, че дялът на високотехнологичния износ от общия износ на България е над 5 пъти по-малък от този на развитите индустриални страни може да се твърди, че към днешна дата българската отраслова икономика има ниско технологично развитие и потребление на иновации и спрямо периода преди 1990 г. е силно деиндустриализирана.

ЛИТЕРАТУРА

1. Рангелова, Р., Стратегия „Европа 2020” и икономическият растеж на България, сп. Икономическа мисъл, кн. 3, 2011 г., с. 17,20, 21.
2. Чобанова, Р., Ал. Тасев, А. Миланова, П. Илева, Знанието като икономически ресурс, Акад. изд. „Проф. Марин Дринов”, 2013 г.
3. Тасев, Ал., Водещи фактори за външнотърговския стокообмен на Р. България в периода 1988-2003 г., сп. “Икономически изследвания”, кн. 2, 2007 г.
4. Тасев, Ал., Статистически времеви редове на външнотърговския стокообмен на България 1986-2006 г., том 1 и 2, Акад. издателство“Проф. Марин Дринов”,2011 г.
5. Тасев, Ал., Външнотърговският стокообмен и външните пазари на България: история, политика и икономика 1986-2008 г., Акад. издателство “Проф. Марин Дринов”, 2012 г.
6. Тасев, Ал., Статистически времеви редове на външнотърговския стокообмен на България 2007-2013 г., Акад. издателство "Проф. Марин Дринов",прието за печат, 2015 г.